

УДК 346:347.724

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313.2019.7.10>**Тетяна Шемета,**аспірантка кафедри цивільного права і процесу
Донецького національного університету імені Василя Стуса

ПРО ЧАСТКУ В СТАТУТНОМУ КАПІТАЛІ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ В РАЗІ ВИХОДУ АБО ВИКЛЮЧЕННЯ УЧАСНИКА

У статті проаналізовано правові наслідки щодо частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю в разі виходу або виключення учасника з нього. Автором встановлено, що в юридичній літературі не існує єдиного підходу щодо вирішення питання про необхідність зменшення статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю в разі виходу учасника. Доведено, що, за загальним правилом, в разі виходу учасника з товариства з обмеженою відповідальністю його частка в статутному капіталі нікому не передається, приймається рішення про зменшення розміру статутного капіталу, про що виконавчий орган товариства протягом 10 днів має письмово повідомити кожного кредитора, вимоги якого до товариства не забезпечені заставою, гарантією чи порукою. Під час проведення державної реєстрації змін до відомостей Єдиного державного реєстру щодо виключення або виходу учасника товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю державний реєстратор одночасно вносить запис про зменшення розміру статутного капіталу на розмір відповідної частки в статутному капіталі. Аргументовано, що товариство може не зменшувати розмір статутного капіталу в разі виходу учасника або його виключення, може прийняти рішення про набуття товариством частки у своєму статутному капіталі, яка належала учаснику, що вибув з товариства. Товариство з обмеженою відповідальністю разом із заявою про державну реєстрацію змін до відомостей Єдиного державного реєстру щодо виключення або виходу учасника товариства з обмеженою відповідальністю має надати довідку про формування резервного капіталу в розмірі, який відповідно до закону допускає володіння часткою у своєму статутному капіталі. З урахуванням зарубіжного досвіду правового регулювання відносин в разі виходу учасника з товариства з обмеженою відповідальністю запропоновано внести зміни до Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та передбачити, що з моменту виходу учасника з товариства з обмеженою відповідальністю частка цього учасника може переходити до самого товариства за рішенням загальних зборів учасників.

Ключові слова: товариство з обмеженою відповідальністю, частка в статутному капіталі, вихід учасника, виключення учасника, зменшення розміру статутного капіталу, набуття частки в статутному капіталі.

Постановка проблеми. З набранням чинності з 17 червня 2018 року Закону України від 06 лютого 2018 року № 2275-VIII «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [1] істотно змінилися підходи законодавця до правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з виходом або виключенням учасника з товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ). Якщо раніше, за чинним до 17 червня 2018 року законодавством, відповідно до ч. 1 ст. 148 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року [2], учасник ТОВ мав право вийти з товариства, заявивши про це не пізніше ніж за три місяці до виходу, якщо інший строк не встановлений статутом, то сьогодні дещо ускладненим є вихід з ТОВ учасника, який володіє

часткою у розмірі 50% статутного капіталу або більше. Відсутнє й чітке правове регулювання наслідків виходу або виключення учасника з ТОВ, зокрема, щодо правової «долі» частки в статутному капіталі ТОВ, що ставить багато питань у правозастосовній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання виходу учасника з ТОВ досліджувалися такими вченими, як А. Залеська, О. Кібенко [3], О.В. Просянюк [4], Г.О. Уразова [5], В. Цікало [6], та іншими. В більшості своїй дослідження стосувалися здійснення саме суб'єктивного права учасника на вихід із ТОВ, питання правової «долі» частки в статутному капіталі ТОВ в разі виходу або виключення учасника з ТОВ досліджувалися фрагментарно.

Метою статті є визначення правової «долі» частки в статутному капіталі ТОВ в разі виходу учасника з ТОВ або в разі його виключення з розробкою пропозицій з удосконалення чинного законодавства України в цій сфері.

Вклад основного матеріалу. Частина 1 ст. 88 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 року [7] передбачає, що учасники господарського товариства мають право вийти в передбаченому установчими документами порядку зі складу товариства. Відповідно до частин 1–5 ст. 24 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» учасник товариства, частка якого у статутному капіталі товариства становить менше 50 відсотків, може вийти з товариства у будь-який час без згоди інших учасників. Учасник товариства, частка якого у статутному капіталі товариства становить 50 або більше відсотків, може вийти з товариства за згодою інших учасників. Рішення щодо надання згоди на вихід учасника з товариства може бути прийнято протягом одного місяця з дня подання учасником заяви, якщо інший строк не передбачений статутом. Якщо для виходу учасника необхідна згода інших учасників товариства, він може вийти з товариства протягом одного місяця з дня надання такої згоди останнім учасником, якщо менший строк не визначений такою згодою. Учасник вважається таким, що вийшов з товариства, з дня державної реєстрації його виходу. Вихід учасника з товариства, внаслідок якого у товаристві не залишається жодного учасника, забороняється [1].

Частина 13 ст. 24 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» передбачає, що положення частин восьмої – одинадцятої цієї статті застосовуються також до відносин щодо наслідків прийняття загальними зборами учасників рішення про виключення учасника з товариства. Не пізніше 30 днів з дня прийняття загальними зборами учасників такого рішення товариство зобов'язане повідомити колишньому учаснику (його спадкоємцю, правонаступнику) вартість його частки. Вартість частки визначається станом на день, що передував дню прийняття загальними зборами учасників рішення про виключення учасника з товариства [1].

У пояснювальній записці до проекту Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» зазначається, що, встановлюючи регулювання для виходу учасника з товариства (стаття 23 проекту), розробники проекту виходили з того, що право на вихід є одним з фундаментальних

прав, яке забезпечує захист прав та інтересів учасника, сама лише загроза виходу учасника із необхідністю виведення частини активів товариства з обороту для виплати вартості його частки слугує потужним стримуючим фактором від зловживань. У ч. 3 ст. 23 зазначено: «Намагаючись усунути ситуацію невідзначеності та ризики, пов'язані із спотворенням мотивації учасника, який подав заяву про вихід, проектом передбачається, що учасник, який подав заяву про вихід, вважається таким, що вийшов, з дня державної реєстрації зменшення розміру статутного капіталу на розмір частки учасника». Це має запобігти негативному впливу такого учасника на рішення, що приймаються загальними зборами у період до остаточних розрахунків із ним. Від цієї дати починається відлік місячного строку, який відводиться виконавчим органом товариству на здійснення розрахунків вартості частки та повідомлення своєї оцінки учаснику, що вийшов [8].

Бачиться, що положення законопроекту щодо реалізації права учасника на вихід із ТОВ та положення Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» не співпадають. Зокрема, законодавець відмовився від того, що учасник, який подав заяву про вихід, вважається таким, що вийшов, з дня державної реєстрації зменшення розміру статутного капіталу на розмір частки учасника, оскільки за чинним законодавством учасник вважається таким, що вийшов з товариства, з дня державної реєстрації його виходу. Отже, в разі виходу учасника з ТОВ законодавець не вимагає обов'язкового зменшення розміру статутного капіталу ТОВ на розмір частки учасника, який вийшов з ТОВ.

З 18 червня 2019 року набуває чинності постанова Кабінету Міністрів України від 27 березня 2019 року № 367 «Деякі питання дерегуляції господарської діяльності» [9], якою затверджено Модельний статут товариства з обмеженою відповідальністю. Згідно з п. 18 Модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю для виходу з ТОВ учасник (його спадкоємець, правонаступник) у встановленому законом порядку подає державному реєстратору юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань заяву про вихід з ТОВ та інші документи, передбачені законом. Протягом 10 робочих днів з дня державної реєстрації змін до відомостей Єдиного державного реєстру щодо виходу учасника (його спадкоємця або правонаступника) колишній учасник ТОВ (його спадкоємець, правонаступник) зобов'язаний звернутися до ТОВ із письмовою заявою про виплату вартості частки, що містить інформацію про спосіб виплати (готівкою або шля-

хом безготівкового розрахунку) та реквізити, необхідні для її здійснення.

Учасник ТОВ, частка якого у статутному капіталі ТОВ становить менше 50 відсотків, може вийти з ТОВ у будь-який час без згоди інших учасників. Учасник ТОВ, частка якого у статутному капіталі ТОВ становить 50 або більше відсотків, може вийти з ТОВ за згодою інших учасників. Рішення щодо надання згоди на вихід з ТОВ учасника, частка якого у статутному капіталі становить 50 або більше відсотків, або про відмову в її наданні приймається іншими учасниками протягом: 1) одного місяця з дня подання учасником заяви про намір вийти з ТОВ; 2) 15 днів з дня подання учасником заяви про намір вийти з ТОВ (п. 19 Модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю [9]).

Отже, Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» не містить чіткої відповіді щодо того, що відбувається з часткою в статутному капіталі учасника, який виходить з ТОВ, та чи необхідно зменшувати статутний капітал ТОВ в разі виходу учасника з ТОВ. В юридичній літературі також немає єдиного підходу щодо вирішення цього питання.

О. Кібенко, А. Залеська звертають увагу на те, що, якщо учасник виходить із товариства, не може йтися про відступлення частки будь-якій особі, вихід учасника – це припинення участі у товаристві без правонаступництва відносно прав та обов'язків учасника. Вихід учасника є дією, в результаті якої повинен бути зменшений статутний капітал. Відповідно, необхідно отримувати дозвіл на це кредиторів. Це може істотно ускладнити процедуру виходу, а отже, ТОВ часто припускаються помилки, зазначаючи у протоколі, що статутний капітал не зменшується, а частка учасника переходить до товариства. Такий «перехід» може розглядатись як безпідставне набуття майна товариством. Навіть більше, на практиці трапляються випадки, коли учасник і частку залишає товариству, і компенсацію за цю частку отримує, як у разі виходу. Для того, щоб не зменшувати статутний капітал у разі виходу учасника, інші учасники можуть: 1) прийняти рішення про збільшення своїх часток шляхом внесення додаткових вкладів (щоб розмір капіталу залишився таким, який був до виходу учасника); 2) прийняти рішення про викуп частки учасника самим ТОВ чи його учасниками (однак у такому разі означені відносини перестають регулюватись нормами законодавства про вихід учасника, а до них застосовуються норми про відступлення частки) [3, с. 22].

Аналогічного підходу дотримується й І. Спасибо-Фатєєва, зазначаючи, що необхід-

ність у зменшенні статутного капіталу ТОВ виникає з різних причин, зокрема, внаслідок проведення з учасником ТОВ, що вибув, розрахунків. Адже, якщо учасник вибуває з ТОВ, це неминуче відбивається на розмірі його статутного капіталу, в якому вже не буде частки такого учасника. Разом із тим інші учасники можуть одночасно прийняти рішення про поповнення статутного капіталу шляхом внесення додаткових вкладів з додержанням пропорційності, передбаченої статутом, або ж ні [10, с. 13].

Є й інший підхід щодо дій ТОВ у разі виходу учасника з нього. На практиці вихід учасника не завжди стає приводом для зменшення статутного капіталу. Так, окремі фахівці вважають, що цілком можливо пропорційно розподілити частку учасника, який вийшов, у статутному капіталі між учасниками, які залишилися. Тоді вони повинні довести вклади у статутний капітал у розмірі, що дозволяє покрити частку учасника, який вийшов; передати її новому учаснику; частину частки поділити між учасниками, а залишок передати третім особам [11].

Натомість ч. 3 ст. 25 Закону України від 15 травня 2003 року № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» передбачає, що у разі проведення державної реєстрації змін до відомостей Єдиного державного реєстру щодо виключення або виходу учасника (спадкоємця або правонаступника) товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, а також пов'язаних з переданням (набуттям) частки (частини частки) у статутному капіталі самому товариству з обмеженою або додатковою відповідальністю, «державний реєстратор одночасно вносить запис про зменшення розміру статутного капіталу на розмір відповідної частки (частини частки) у статутному капіталі. Ця частина не застосовується, якщо товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, яке набуває частку (частину частки) у своєму статутному капіталі, разом із заявою про державну реєстрацію надасть довідку про формування резервного капіталу у розмірі, який відповідно до закону допускає володіння часткою (частиною частки) у своєму статутному капіталі [12].

Р. Кобець, аналізуючи порядок виходу учасника з ТОВ за новим Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», зазначає, що учасник вважається таким, що вийшов, з дня державної реєстрації його виходу. При цьому закон не вимагає ані скликання та проведення загальних зборів для прийняття відповідного рішення про вихід, ані внесення змін до статуту товариства. Для державної реєстрації

виходу сам учасник, який виходить з товариства, подає державному реєстратору заяву про вихід з товариства, справжність підпису на якій засвідчується нотаріально. У разі виходу учасника із часткою 50% і більше додатково подається письмова згода інших учасників, справжність підписів на якій засвідчується нотаріально. Одночасно з реєстрацією виходу державний реєстратор вносить запис про зменшення розміру статутного капіталу на розмір відповідної частки у статутному капіталі. У день реєстрації реєстратор надсилає товариству та іншим учасникам виписку за результатами реєстрації виходу [13].

Відносини щодо зменшення статутного капіталу ТОВ врегульовані ст. 19 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», частини 1–3 якої передбачають, що товариство має право зменшити свій статутний капітал. У разі зменшення номінальної вартості часток усіх учасників товариства співвідношення номінальної вартості їхніх часток повинно зберігатися незмінним. Після прийняття рішення про зменшення статутного капіталу товариства його виконавчий орган протягом 10 днів має письмово повідомити кожного кредитора, вимоги якого до товариства не забезпечені заставою, гарантією чи порукою, про таке рішення [1].

Таким чином, ТОВ має право зменшити статутний капітал, а не зобов'язане зменшувати статутний капітал товариства. Прийняття рішення про зменшення статутного капіталу товариства зобов'язує його виконавчий орган протягом 10 днів письмово повідомити кожного кредитора, вимоги якого до товариства не забезпечені заставою, гарантією чи порукою, про таке рішення.

Зазначене надає підстави для висновку, що ТОВ може не зменшувати розмір статутного капіталу в разі виходу учасника з ТОВ або його виключення, проте ТОВ може прийняти рішення про набуття частки у своєму статутному капіталі, яка належала учаснику, що вибув з товариства, і разом із заявою про державну реєстрацію має надати довідку про формування резервного капіталу в розмірі, який відповідно до закону допускає володіння часткою у своєму статутному капіталі.

Варто зазначити, що за законодавством іноземних держав чітко передбачається, що в разі виходу учасника з ТОВ його частка в статутному капіталі переходить до ТОВ. Так, пункт 1 ст. 23 Закону Республіки Армєнія від 21 листопада 2001 року ЗР-252 «Про товариства з обмеженою відповідальністю» передбачає, що з моменту подачі учасником товариства заяви про вихід з товариства його частка передається товариству [14].

Згідно з ч. 4 ст. 103 Закону Республіки Білорусь від 09 грудня 1992 року № 2020-XII «Про господарські товариства», в разі виходу (виключення) учасника з товариства з обмеженою відповідальністю частка цього учасника переходить до самого товариства з моменту його виходу (виключення) з нього, а учаснику, який вийшов (якого виключено), виплачується дійсна вартість його частки в статутному фонді товариства з обмеженою відповідальністю, а також частина прибутку, що припадає на його частку, яка отримана цим товариством з моменту вибуття цього учасника до моменту розрахунку. За домовленістю учасника, який виходить (виключається), з рештою учасників товариства з обмеженою відповідальністю виплата дійсної вартості частки в статутному фонді цього товариства може бути замінена видачею йому майна в натурі, відповідного такій вартості [15].

Висновки

Таким чином, у разі виходу учасника з ТОВ або його виключення за чинним законодавством України можливими є такі правові наслідки щодо частки в статутному капіталі ТОВ. По-перше, в разі виходу учасника з ТОВ його частка в статутному капіталі нікому не передається, товариством приймається рішення про зменшення розміру статутного капіталу ТОВ, про що виконавчий орган товариства протягом 10 днів має письмово повідомити кожного кредитора, вимоги якого до товариства не забезпечені заставою, гарантією чи порукою. Під час проведення державної реєстрації змін до відомостей Єдиного державного реєстру щодо виключення або виходу учасника товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю державний реєстратор одночасно вносить запис про зменшення розміру статутного капіталу на розмір відповідної частки в статутному капіталі.

По-друге, ТОВ може не зменшувати розмір статутного капіталу в разі виходу учасника з ТОВ або його виключення, може прийняти рішення про набуття частки у своєму статутному капіталі, яка належала учаснику, що вибув з товариства, і разом із заявою про державну реєстрацію змін до відомостей Єдиного державного реєстру щодо виключення або виходу учасника товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю має надати довідку про формування резервного капіталу в розмірі, який відповідно до закону допускає володіння часткою у своєму статутному капіталі.

З урахуванням зарубіжного досвіду правового регулювання відносин у разі виходу учасника з ТОВ доцільно частину 5 ст. 24 Закону України «Про товариства з обмеженою та

додатковою відповідальністю» доповнити реченням такого змісту: «З моменту виходу учасника з товариства з обмеженою відповідальністю частка цього учасника може переходити до самого товариства за рішенням загальних зборів учасників».

Список використаних джерел:

1. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06 лютого 2018 року № 2275-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13. Ст. 69.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
3. Кібенко О., Залеська А. Вихід учасника із товариства з обмеженою відповідальністю: проблемні питання та практичні рекомендації. *Українське комерційне право*. 2012. № 12. С. 20–29.
4. Просянюк О.В. Правове регулювання виходу з товариства з обмеженою відповідальністю. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 148–152.
5. Уразова Г.О. Право учасника на вихід із товариства з обмеженою відповідальністю. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 129. С. 129–138.
6. Цікало В. Здійснення права на вихід із товариства з обмеженою відповідальністю. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 39–43.
7. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
8. Пояснювальна записка від 13 травня 2016 року до проекту Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відпові-

дальністю». URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59093 (дата звернення: 10.06.2018).

9. Деякі питання дерегуляції господарської діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 27 березня 2019 року № 367. *Офіційний вісник України*. 2019. № 36. Ст. 1260.

10. Спасибо-Фатеева І. Права учасників товариства з обмеженою відповідальністю. *Українське комерційне право*. 2012. № 12. С. 7–13.

11. Вороная Н., Білова Н., Дзюба Н., Чернишова Н. Статутний капітал ТОВ. Вихід учасника з товариства: юридичні аспекти. *Податки та бухгалтерський облік*. 2015. № 77. URL : <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2015/september/issue-77/article-11754.html> (дата звернення: 01.06.2019).

12. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31–32. Ст. 263.

13. Кобець Р. Новий закон по ТОВ: порядок виходу учасника з товариства. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/povij-zakon-pro-tov-mozhливosti-ta-riziki-339557/> (дата звернення: 10.06.2019).

14. Об обществах с ограниченной ответственностью : Закон Республики Армения от 21 ноября 2001 года ЗР-252. URL: spm.am/ckfinder/userfiles/files/OOO_закон.doc (дата обращения: 04.06.2019).

15. О хозяйственных обществах : Закон Республики Беларусь от 09 декабря 1992 года № 2020-XII. URL : http://kodeksy-by.com/zakon_rb_o_hozyajstvennyh_obwestvah/download.htm (дата обращения: 10.06.2019).

The author of the article has analyzed the legal consequences of the share in charter capital of a limited liability company because of the withdrawal or exclusion of a participant. The author has established that the legal literature does not contain the single approach to solving the issue of the need to reduce charter capital of a limited liability company because of the participant's withdrawal. It has been proved that according to the general rule the share of a participant in charter capital is not transferred to anybody because of the withdrawal of a participant from a limited liability company; in this case there is a decision to reduce charter capital. The executive body of the company within 10 days must notify each creditor, whose requirements to the company are not secured with a pledge, guarantee or surety, in a written form. The state registrar shall simultaneously enter a record on the reduction of charter capital by the size of the corresponding share in charter capital while the state registration of changes to the information of the Unified State Register regarding the exclusion or withdrawal of a participant of a limited liability company. It has been argued that the company may not reduce the size of charter capital because of the withdrawal of a participant or his exclusion, may decide to acquire a share in charter capital of a company, which belonged to a shareholder, who left the company. A limited liability company together with the statement on the state registration of changes to the information of the Unified State Register regarding the exclusion or withdrawal of a participant of a limited liability company, must provide a certificate on the formation of reserve capital at a rate, which according to the law allows the ownership of a share in its charter capital. Taking into account international experience of legal regulation of relations at the withdrawal of a party from a limited liability company, the author has offered to amend the Law of Ukraine "On Limited Liability Companies" and to provide that the share of the participant, since the withdrawal from a limited liability company, may be transferred to the very company by the decision of the general meeting of the participants.

Key words: limited liability company, share in charter capital, withdrawal of a party, exclusion of a shareholder, reduction of charter capital, acquisition of a share in charter capital.